

ОСОБЛИВОСТІ ОРГАНІЗАЦІЇ БУХГАЛТЕРСЬКОГО ОБЛІКУ ФІНАНСОВИХ РЕЗУЛЬТАТІВ НА ТОРГОВЕЛЬНИХ ПІДПРИЄМСТВАХ

Досліджено основні підходи до розуміння поняття “облікова політика” та її складових. Також проведено моніторинг елементів облікової політики щодо фінансових результатів у наукових працях, що дозволило виділити дві групи факторів: ті, які безпосередньо впливають на формування фінансових результатів, та фактори, які впливають на доходи і витрати, що формують фінансові результати. Обґрунтовано напрями покращення організації бухгалтерського обліку операцій, що впливають на порядок розрахунку та величину фінансових результатів торговельних підприємств
Ключові слова: *торгівельне підприємство, облікова політика, фінансовий результат*

Постановка проблеми. Однією із проблемних ланок системи управління в сучасних умовах господарювання є формування фінансових результатів, оскільки узгодження потребують інтереси держави та власників бізнесу через систему бухгалтерського законодавства. Особливо гостро це питання стоїть перед торговельними підприємствами, які займаючи вагомий частку в економіці країни та маючи високий показник рентабельності операційної діяльності, що має стійку тенденцію до зростання (з -0,2 % за 2008 р. до 13,8 % за 2011 р.), однак, характеризуються високим показником збиткових підприємств (2009 р. – 36,3 % від загальної кількості підприємств, що працюють у галузі, 2010 р. – 37,6 %, 2011 р. – 33,5 %, січень-березень 2012 р. – 38,2 %)¹. Однією з причин такого стану є свідоме маніпулювання величиною фінансових результатів з метою ухилення від оподаткування, що призводить до викривлення інформації, яка надається зовнішнім та внутрішнім користувачам.

З огляду на зазначене, перед власниками торговельних підприємств постає завдання організувати таку систему бухгалтерського обліку, яка забезпечить їх надійною, своєчасною, корисною інформацією про фінансово-господарську діяльність та допоможе приймати обґрунтовані фінансові та управлінські рішення, спрямовані на забезпечення економічної стійкості підприємства. Тобто, бухгалтерський облік як джерело забезпечення управління економічною інформацією про фінансові результати потребує якісного оновлення організації бухгалтерського обліку.

Метою статті є удосконалення порядку організації бухгалтерського обліку фінансових результатів торговельних підприємств для контролю рівня їх прибутковості та попередження (або виявлення причин) збитковості таких підприємств.

Аналіз результатів останніх досліджень і публікацій. Розробці питань організації бухгалтерського обліку фінансово-господарської діяльності підприємств та формування облікової політики присвячено праці:

Т.В. Барановської, О.Будько, Ф.Ф. Бутинця, О.П. Войналович, Л.А. Вороніної, А.А. Єфремової, П.Є. Житнього, В.П. Завгороднього, Ю.В. Зінової, С.В. Івахненкова, А.М. Кашаєва, М.П. Кондракова, М.І. Кутера, С.А. Ніколаєвої, Р.Е. Островерхової, А.А. Пилипенка та В.І. Отенка, О.І. Пилипенка, І.Р. Поліщук, М.С. Пушкаря, С.В. Свірко, Л.С. Скакун, Ю.Б. Слободяник, В.В. Сопко, Л.З. Шнейдмана, М.Т. Щирби та ін. Проте досі залишилися невирішеними низка питань щодо організації бухгалтерського обліку фінансових результатів діяльності торговельних підприємств.

Викладення основного матеріалу. Раціональна організація обліку завжди виступала визначальним чинником розвитку інформаційної системи підприємства. Аналіз досліджень і публікацій наукових концепцій відносно організації обліку дає змогу стверджувати, що це – сукупність засобів, способів і методів упорядкування та оптимізації системи бухгалтерського обліку. Зазначений підхід є досить поширеним у вітчизняній практиці. Низка вітчизняних авторів визнає під організацією бухгалтерського обліку "...сукупність дій зі створення цілісної системи бухгалтерського обліку, підтримання і підвищення рівня її організованості, функціонування якої спрямоване на забезпечення інформаційних потреб користувачем облікової інформації, включаючи вибір форм організації та формування матеріального і інформаційного забезпечення облікового процесу" [27, с. 6]. Подібне визначення надають Ф.Ф. Бутинець [8, с. 40], Р.Е. Островерха [28, с. 20], С.В. Свірко [31, с. 7] та інші.

Сьогодні організація обліку – це пошук ефективної системи відображення операцій і результатів діяльності з урахуванням галузевої специфіки підприємств торгівлі, результати впровадження якої гарантують достовірність інформації та її повноцінність.

Організація бухгалтерського обліку складається із трьох взаємопов'язаних етапів: методичного, технічного та організаційного (табл. 1).

Таблиця 1. Етапи організації бухгалтерського обліку*

Етапи	Характеристика
Методичний	Вибір конкретного застосування елементів методу бухгалтерського обліку, тобто вибір системи певних способів і прийомів, що дозволяють бухгалтерському обліку здійснювати свої функції (документація, інвентаризація, рахунок і подвійний запис, оцінка і калькулювання, баланс і звітність)
Технічний	Вибір оптимальної форми бухгалтерського обліку, що найбільш повно відповідає галузі та масштабу підприємства. Він полягає у виборі способу оброблення облікових даних (вручну чи комп'ютеризовано). Розробленні переліку і форм облікових реєстрів, встановленні порядку здійснення і переносу записів в реєстрах
Організаційний	Організація роботи облікового апарату: – встановлення найбільш економічної та ефективної системи обліку (централізована або децентралізована); – визначення оптимальної структури облікового апарату (розподіл облікової праці за ділянками); – встановлення норм праці та часу, необхідного для виконання робіт, визначення оптимальної чисельності бухгалтерів; – набір кадрів та їх навчання; – організацію робочих місць бухгалтерів; – встановлення належних інформаційних зв'язків між окремими частинами бухгалтерії – організацію матеріального, інформаційного і технічного забезпечення облікових працівників; – мотивацію працівників бухгалтерії; – встановлення правильного і точного обліку роботи працівників і контроль за виконанням ними функцій; – організацію архіву бухгалтерських документів; – організацію безпеки та захисту облікової інформації

*Джерело: узагальнено на основі [34, с. 24; 32, с. 18; 27, с. 12; 8, с. 40]¹

¹ За даними Державного комітету статистики: Електронний ресурс – Режим доступу [www.ukrstat.gov.ua/operativ/menu/menu_u/fin.htm]

Організація бухгалтерського обліку на підприємстві, у тому числі фінансових результатів, передбачає, передусім, розробку облікової політики підприємства, що забезпечує (при ретельно обґрунтованій обліковій політиці) ефективність ведення бухгалтерського обліку. Облікова політика представляє собою "інструмент організації обліку на конкретному підприємстві, який включає сукупність способів і процедур ведення обліку, що використовується з метою підготовки, складання та подання фінансової звітності" [26, С. 49].

Поняття "облікова політика" з'явилося в практиці господарювання із впровадженням МСФЗ 1 "Розкриття облікової політики", а в Україні внаслідок реформи бухгалтерського обліку, яка усунула чітку регламентацію його ведення.

Під обліковою політикою відповідно до Закону України "Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні" розуміють сукупність принципів, методів і процедур, що використовуються підприємством для складання та подання фінансової звітності, проте на сьогодні відсутні жодні нормативні рекомендації щодо порядку її розробки [19].

Існують різні погляди навколо трактування поняття "облікова політика". Так, М.Т. Білуха, трактує облікову політику як спосіб ведення облікового процесу [7, с. 499].

На думку П.С. Безруких, облікова політика представляє собою вибір підприємством конкретних методик, форм, техніки ведення і організації бухгалтерського обліку, виходячи з встановлених правил і особливостей діяльності (організаційних, технологічних, чисельності і кваліфікації облікових кадрів, рівня технічного оснащення бухгалтерії) [5, с. 438]. Такої ж думки дотримується й М.І. Кутер [21, с. 543].

Бутинець Ф.Ф. відмічає, що облікова політика – це не просто сукупність способів ведення обліку, обраних відповідно до умов господарювання, а й вибір методики обліку, яка дає змогу використовувати різні варіанти відображення фактів господарського життя. В широкому розумінні її можна визначити як управління обліком, а у вузькому – як сукупність способів ведення обліку (вибір підприємством конкретних методик ведення обліку) [11, с. 51].

Тобто облікову політику можна розглядати, з одного боку, як сукупність прийомів і методів, за допомогою яких здійснюється керівництво бухгалтерським обліком в особі уповноважених на те законодавчих та виконавчих органів влади, з іншого – як сукупність конкретних методів і способів організації та форм бухгалтерського обліку, прийнятих підприємством на підставі загальних правил та особливостей господарської діяльності.

Як зазначає О.М. Петрук, в обліковій політиці повинні відображатись лише ті положення бухгалтерського обліку, які мають різні варіанти застосування. Загальні положення, однакові для всіх підприємств, не слід включати в облікову політику. При її формуванні розглядаються тільки ті питання, вирішення яких відповідно до нормативних документів може відрізнитись від прийнятих на інших підприємствах. Відповідальність за прийняття рішень щодо даних питань покладена на власника підприємства, тому до формування облікової політики необхідно підходити виважено та відповідально [29, с. 16].

Білоусова І.А. визначає основні підходи до розуміння поняття "облікової політики":

– облікова політика організації є важливим засобом формування величини основних показників діяльності організації, податкового планування, цінової політики;

– від її правильного розуміння, оформлення, розкриття багато в чому залежить економічна ефективність діяльності підприємства;

– ретельно продумана облікова політика визначає ефективність бухгалтерського обліку на підприємстві; облікова політика як сукупність правил реалізації методу бухгалтерського обліку, повинна забезпечувати максимальний ефект від ведення обліку;

– зміст та напрямки облікової політики організації повинні бути такими, щоб можна було одержати оптимальні фінансові результати, підтримуючи ліквідність організації, внаслідок чого організація стане привабливою для інвесторів [6, с. 27].

Не дивлячись на те, що напрями використання (застосування) положень облікової політики підприємства у різних авторів виділяються різні, все ж таки важливість розробки облікової політики підкреслюється всіма дослідниками. Всі вчені наголошують на ефективності її застосування на підприємстві.

Положення облікової політики підприємства потребують адаптації до специфіки діяльності, яку здійснює підприємство.

Формування облікової політики слід проводити з урахуванням результатів прогнозування діяльності підприємства з метою виконання таких завдань:

– покращення фінансового стану підприємства, досягнення його стабілізації;

– економічно обґрунтоване зниження витрат на виробництво продукції, робіт, послуг та витрат обігу;

– максимізація доходу підприємства із збереженням його конкурентних переваг (оптимальна ціна в межах ринкової та при заданому обсязі прибутку підприємства);

– забезпечення доходності та ефективності використання наявних ресурсів, підвищення продуктивності праці;

– стимулювання праці працівників та підвищення рівня життя трудового колективу.

Поставлені цілі можуть бути реалізовані шляхом обґрунтованого вибору варіантів та наукової розробки облікової політики. Відповідно до принципу послідовності підприємство повинне забезпечити постійне застосування обраної облікової політики.

На думку І.М. Гончаренка [16], з основних недоліків облікової політики інституційних одиниць можна виділити наступні: окремі інституційні одиниці наказ про облікову політику складають формально, елементи наказу не обґрунтовані й дублюють окремі пункти нормативних документів; зміст більшості наказів про облікову політику не структуровано, елементи наводяться не в повному обсязі або зовсім не висвітлені; не розробляється облікова політика щодо організації обліку, а саме: не наводиться в ній або додатках до неї робочий план рахунків, графік документообігу, перелік облікових реєстрів, що застосовуються на інституційних одиницях і тощо; не розробляється облікова політика щодо управлінського обліку.

Основні вимоги, що ставляться до облікової політики підприємства щодо встановлення принципів, методів та процедур, визначено Мінфіном у листі № 27793. Так, згідно із зазначеним листом розпорядчий документ, що регламентує вибір облікової політики підприємства, повинен визначити застосування:

- 1) порога суттєвості щодо окремих об'єктів обліку;
- 2) методів амортизації необоротних активів (основних засобів, інших необоротних матеріальних активів, нематеріальних активів, а з 2007 року ще й довгострокових біологічних активів);
- 3) вартісних ознак предметів, що входять до складу малоцінних необоротних матеріальних активів;
- 4) переоцінки необоротних активів;
- 5) періодичності (періоду) зарахування сум дооцінки необоротних активів до складу нерозподіленого прибутку;
- 6) методів оцінки вибуття запасів;
- 7) періодичності визначення середньозваженої собівартості одиниці запасів;
- 8) порядку обліку (ідентифіковано або загалом) та розподілу транспортно-заготівельних витрат;
- 9) методу обчислення резерву сумнівних боргів (у разі обрання методу застосування коефіцієнта сумнівності – також способу розрахунку коефіцієнта сумнівності);
- 10) переліку створюваних забезпечень майбутніх витрат та платежів;
- 11) дати визнання придбаних у результаті систематичних операцій фінансових активів;

12) бази розподілу витрат за операціями з інструментами власного капіталу;

13) порядку оцінки ступеня завершеності операцій з надання послуг;

14) переліку та складу статей калькуляції виробничої собівартості продукції (робіт, послуг);

15) переліку та складу змінних і постійних загальнопромислових витрат, бази їх розподілу;

16) періодичності відображення відстрочених податкових активів та відстрочених податкових зобов'язань;

17) порядку визначення ступеня завершеності робіт за будівельним контрактом;

18) сегментів, пріоритетного виду сегмента, а також принципів ціноутворення у внутрішньогосподарських розрахунках [23].

Облікова політика повинна визначати лише ті положення бухгалтерського обліку, які мають альтернативні варіанти, тобто вимагають певного рішення щодо їх вибору. Чітко врегульовані положення нормативними актами, установчими документами не повинні дублюватися в обліковій політиці підприємства. Основні вимоги, що ставляться до облікової політики підприємства щодо встановлення принципів, методів та процедур, визначено Мінфіном у Листі № 27793 [23].

Для того, щоб розроблена облікова політика була ефективною, процесу її затвердження має передувати аналіз досягнутого фінансового стану підприємства; формулювання його основних тактичних цілей; аналіз запланованих законодавчих змін; виявлення основних проблемних питань у бухгалтерському обліку, пов'язаних з нерегульованістю законодавства за окремими питаннями, зокрема, щодо обліку доходів і витрат, та розробка шляхів недопущення порушень.

Як зазначають А.І. Балдінова, Т.Н. Дементій, Є.І. Завідова, в обліковій політиці підприємства відображається порядок ведення обліку з врахуванням таких факторів, як галузь, форма власності, вид діяльності, використання комп'ютерної техніки, програмно-методичне забезпечення, рівень бухгалтерських кадрів тощо [10, с. 26]. До найбільш важливих факторів, що впливають на формування облікової політики, на думку М.В. Кужельного та В.Г. Лінника, належать: форма власності та організаційно-правова структура підприємства; галузеві особливості, які й визначають вид діяльності та зумовлюють технологічно-організаційні умови роботи; обсяг діяльності, кількість працівників, номенклатура продукції та ін.; відносини з податковою системою, наявність пільг та умови їх одержання; матеріальна база та рівень забезпечення кваліфікованими обліковими працівниками; система та умови матеріальної зацікавленості, відповідальності [20]. Підтримуємо думку І.Н. Восходової та Н.А. Соловйова стосовно того, що лише системний аналіз всіх факторів буде сприяти обґрунтованій розробці і оптимізації облікової політики підприємства [14, с. 95-96].

Таким чином, на формування облікової політики фінансових результатів діяльності торговельних підприємств впливають багато факторів, а саме:

– сфера діяльності та галузева належність підприємства, зокрема форма продажу – оптова чи роздрібна, яку можуть застосовувати роздрібні підприємства, торговельні та заготівельні підприємства, а також підприємства громадського харчування, що виявляється в наявності різних видів доходів і витрат, в особливостях обліку витрат, ціноутворення відповідно до специфіки самої діяльності;

– організаційна структура управління та наявність структурних підрозділів, які на підприємстві виступають місцями виникнення витрат, центрами доходів і витрат;

– обсяги діяльності та розміри організації, середньоспискова чисельність працівників, що зумовлює необхідність створення додаткових підрозділів для управління, контролю та обслуговування діяльності підприємства;

– наявність комп'ютерної техніки, програмно-методичного та інформаційного забезпечення підприємства, що впливає на механізм документообігу на підприємстві, порядок обробки облікової інформації, оперативність складання внутрішніх звітів та можливість підвищення аналітичності бухгалтерського обліку;

– система матеріального стимулювання ефективної роботи підприємства, що, в свою чергу, при формуванні положень облікової політики повинно бути враховано і використано, перш за все, в інтересах підприємства, адже система матеріального заохочення працівників не повинна сприяти зниженню якості продукції та послуг через економію ресурсів або збільшення виробітку;

– принципи та норми, встановлені законодавством, оскільки окремі елементи облікової політики щодо певних об'єктів обліку закріплюються в положеннях (стандартах) бухгалтерського обліку.

Сформована облікова політика при веденні бухгалтерського обліку повинна забезпечити дотримання наступних вимог:

– незмінність протягом поточного року прийнятої методології відображення окремих господарських операцій та оцінки майна. Зміна методології обліку на наступний рік повинна передбачатись у примітках до річної фінансової звітності;

– повноту відображення в обліку за звітний період (місяць, квартал, рік) всіх господарських операцій, що були проведені за цей час, та результатів інвентаризації майна і зобов'язань.

Процес розробки облікової політики здійснюється в розрізі відповідних об'єктів, що зумовлює необхідність уточнення понять об'єкт та елемент облікової політики.

Під об'єктом облікової політики розуміється будь-яка норма або позиція підприємства з організації та ведення бухгалтерського обліку, щодо якої є альтернативні варіанти. Елемент облікової політики – можливі методичні прийоми, способи та процедури, що обираються з числа загальноприйнятих з урахуванням особливостей діяльності підприємства. Виділені елементи понятійного апарату щодо облікової політики підприємств забезпечують систематизацію викладення процесу формування, змісту та реалізації облікової політики [4, с. 10].

Бичкова С.М. до основних елементів облікової політики, що впливають на кінцевий фінансовий результат діяльності підприємства відносить:

- 1) критерії включення об'єктів до складу основних засобів;
- 2) метод нарахування амортизації;
- 3) метод оцінки запасів і фінансових вкладень при їх списанні;
- 4) механізм списання загальнопромислових витрат;
- 5) порядок списання витрат майбутніх періодів;
- 6) визначення переліку резервів майбутніх витрат [12, с. 227].

Крім того, науковцями виділяються й інші елементи, зокрема, в таблиці 2 наведено підходи щодо елементів облікової політики, які впливають на формування величини фінансових результатів діяльності підприємства.

Таблиця 2. Моніторинг елементів облікової політики щодо фінансових результатів у наукових працях

Елементи облікової політики	Автори											Всього авторів		
	Алборов Р.А. [1]	Бичкова С.М. [12]	Бутинець Ф.Ф. [9]	Голов С.Ф. [15]	Денъев С.М. [13]	Ефремова А.А. [17]	Житний П. [18]	Кутер М.І. [21]	Лебедзевич Я.В. [22]	Нестерова Є.А., Балакірєва Н.М., Гуцїна І.Е. [24]	Ніколаєва С.О. [25]	Соколов Я.В. [33]	Кількість	Питома вага, %
Момент визнання доходів	+	-	+	-	-	-	-	+	+	+	+	-	6	46,2
Розподіл доходів і витрат за звітними періодами	+	+	+	-	-	-	-	-	+	-	-	+	5	38,5
Методи обліку витрат і калькулювання	+	-	+	-	-	+	+	+	-	-	+	-	6	46,2
Метод розподілу ЗВВ	+	+	+	-	-	+	-	-	-	-	-	-	4	30,8
Порядок формування резервів наступних витрат і платежів	-	+	+	-	+	+	-	+	-	-	-	+	6	46,2
Методи нарахування резерву сумнівних боргів	-	+	+	-	-	+	+	-	-	-	-	+	5	38,5
Методи нарахування амортизації	+	+	+	+	+	+	+	+	+	-	+	-	10	76,9
Порядок відображення витрат на ремонт ОЗ	-	-	-	-	-	-	-	+	-	-	-	-	1	0,1
Методи оцінки і списання запасів	+	+	+	+	-	+	+	+	+	-	+	-	9	69,2

Отже, з досліджених праць найбільша частка науковців (76,9 %) вважають, що в обліковій політиці з метою регулювання величини фінансових результатів насамперед необхідно чітко визначити метод нарахування амортизації. Також 69,2% науковців відзначають, що значний вплив на величину фінансових результатів має вибір методу списання запасів, що, відповідно, повинно бути передбачене положеннями облікової політики. Крім того, на думку науковців (46,2%) в обліковій політиці необхідно визначити питання щодо моменту визнання доходів, методів обліку витрат і калькулювання, порядку формування резервів наступних витрат і платежів. І лише в одній праці М. Кутера [21] з досліджених дванадцяти зазначено про необхідність регулювання в обліковій політиці порядку відображення витрат на ремонт. Вважаємо, що дана стаття є досить важливою і обов'язково повинна регламентуватися Наказом про облікову політику, оскільки різні підходи до відображення в обліку витрати на ремонт основних засобів, зокрема збільшення поточних витрат чи первісної вартості відремонтованих основних засобів, безпосередньо впливає на можливість маніпулювання величиною фінансових результатів.

Також при розробці облікової політики необхідно встановити: чи не суперечать обрані та розроблені елементи облікової політики нормам чинного законодавства; їх відповідність інтересам власника та стратегічним цілям підприємства; адекватність характеру та умовам діяльності підприємства [4, с. 92]. Відповідно, зміст та напрями облікової політики підприємства мають бути такими, щоб можна було отримати оптимальні фінансові результати, підтримувати ліквідність підприємства, внаслідок чого підприємство стане привабливим для інвесторів [24, с. 15].

Приймаючи до уваги неврегульованість на практиці облікової політики щодо фінансових результатів діяльності, пропонуємо в Наказі про облікову політику виділити методичний та технічний блок щодо даних об'єктів, що забезпечить оперативне формування достовірної звітності про фінансові результати (рис. 1).

Методичний блок визначає вибір із запропонованих національними положеннями

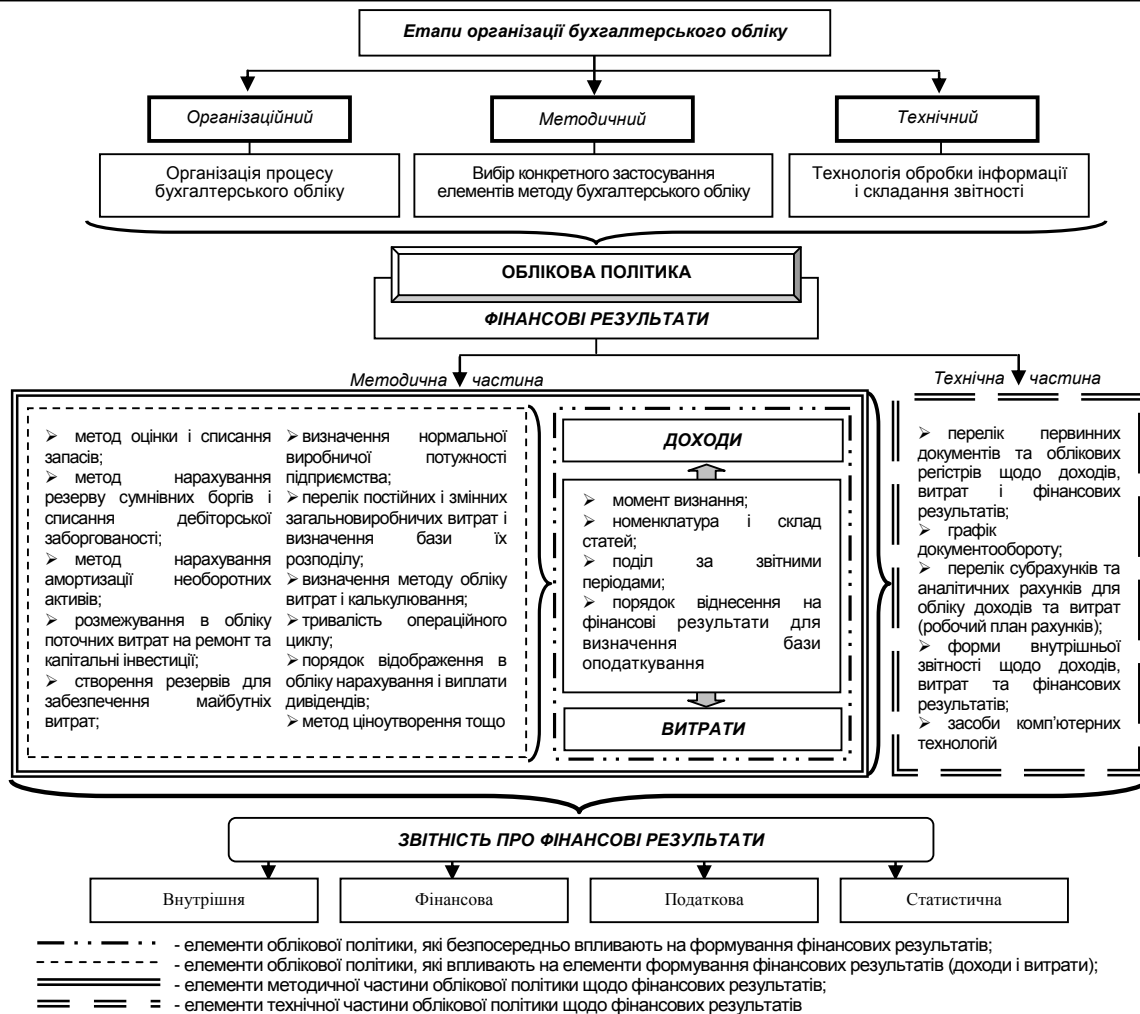
стандартами прийомів і способів конкретного варіанта відображення господарських операцій в системі рахунків бухгалтерського обліку. Цей вибір дозволяє знайти найбільш прийнятний варіант для торговельних підприємств, враховуючи особливості організації та здійснення торговельної діяльності, конкретні можливості підприємства щодо забезпеченості матеріально-технічними та трудовими ресурсами. При чому, оскільки фінансові результати – це кінцеві результати роботи підприємства, на які впливають всі види здійснюваної ним діяльності, а також методика обліку не лише його складових – доходів і витрат, а й активів і пасивів, використання яких, відповідно, дозволяє отримувати підприємству доходи і спричиняє понесення витрат, то нами методичну частину облікової політики поділено на дві групи:

– елементи облікової політики, які безпосередньо впливають на формування фінансових результатів;

– елементи облікової політики, які впливають на доходи і витрати, що формують фінансові результати.

Зокрема, безпосередньо на величину фінансових результатів впливають такі фактори, як момент визнання доходів і витрат; номенклатура і склад статей доходів і витрат; поділ їх за звітними періодами; порядок віднесення на фінансові результати для визначення бази оподаткування.

Крім того, також на величину фінансових результатів, як кінцевий результат діяльності підприємства, опосередковано впливають наступні елементи облікової політики: метод оцінки і списання запасів; метод нарахування резерву сумнівних боргів і списання дебіторської заборгованості; метод нарахування амортизації необоротних активів; розмежування в обліку поточних витрат на ремонт та капітальні інвестиції; створення резервів для забезпечення майбутніх витрат; визначення нормальної виробничої потужності підприємства; перелік постійних і змінних загальновиробничих витрат і визначення бази їх розподілу; визначення методу обліку витрат і калькулювання; тривалість операційного циклу; порядок відображення в обліку нарахування і виплати дивідендів; метод ціноутворення тощо.

Рис. 1. Основні складові організації бухгалтерського обліку фінансових результатів

Таким чином, застосовуючи методи і принципи облікової політики, підприємства повинні враховувати її вплив на суми витрат чи доходів, фінансові результати і на суму оподаткованого прибутку, тому облікова політика надає можливість законного способу коригування фінансового результату і оподаткованого прибутку.

Другий блок облікової політики в частині формування фінансових результатів відповідає за техніку ведення бухгалтерського обліку. Він покликаний забезпечити реалізацію методичної частини за допомогою того комплексу процедур, що входять до нього, зокрема: переліку первинних документів та облікових регістрів щодо доходів, витрат і фінансових результатів; графіку документообороту; робочого плану рахунків; форм внутрішньої звітності щодо доходів, витрат та фінансових результатів; засобів комп'ютерних технологій тощо.

При організації і веденні обліку доходів, витрат і фінансових результатів торговельних підприємств надзвичайно важливе значення має документування цих об'єктів, оскільки первинні документи фіксують факти здійснення господарських операцій, що забезпечує достовірність бухгалтерської інформації. Тобто в Положенні про облікову політику має бути зазначено перелік та форми первинних документів, що використовуються на підприємстві для обліку доходів, витрат та фінансових результатів, так як для них безпосередньо не затверджено типових форм документів.

Документальне підтвердження здійснення витрат залежить від виду витрат. Так, використання матеріалів, малоцінних та швидкозношуваних предметів та інших запасів підприємства для потреб адміністративного, загальновиробничого персоналу, працівників відділу збуту відображається в бухгалтерському обліку лише на

підставі належним чином оформлених відповідних документів на списання матеріалів (накладних, вимог тощо). Витрати на оплату праці та соціального страхування оформлюються розрахунково-платіжними відомостями (або розрахунковими відомостями). Вартість наданих підприємству послуг, включається до складу витрат діяльності на підставі рахунків, рахунків-фактур [8, с. 383].

Первинними документами для відображення доходів від реалізації, інших операційних доходів є рахунки-фактури, товарно-транспортні накладні, акти інвентаризації, порівняльні відомості, акти оцінки, прибуткові касові ордери, виписки банку, довідки та розрахунки бухгалтерії тощо.

Первинними документами для обліку доходів від участі в капіталі є розрахунки та довідки бухгалтерії. Первинними документами для обліку інших фінансових доходів є розрахунки та довідки бухгалтерії, прибуткові касові ордери, виписки банку.

Відображення інших доходів в бухгалтерському обліку здійснюється на підставі договорів, актів приймання-передачі, прибуткових касових ордерів, актів ліквідації, виписок банку, актів оприбуткування матеріалів, довідок і розрахунків бухгалтерії [8, с. 384].

Віднесення доходів і витрат на фінансові результати оформлюється розрахунком бухгалтерії. Довідки та розрахунки бухгалтерії слугують також для відображення накопичення фінансових результатів різних видів діяльності та віднесення до складу нерозподіленого прибутку (збитку).

Раціональним чином організований документооборот суттєво впливає на своєчасність, достовірність і обґрунтованість управлінських рішень, які приймаються

на підставі документів, що є його основою. Приступаючи до розробки плану організації документування господарських операцій, перш за все складають перелік операцій, які належить документувати на даному підприємстві, потім визначають, якими документами буде оформлюватися кожен вид операції, кількість примірників кожного документа та їхнє призначення, а також порядок складання кожного документа. Велике значення при цьому відіграє правильно спланований

документообіг, тобто рух документів в обліковому процесі з моменту їхнього створення до передачі в архів. Рух документів не є хаотичним, а заздалегідь скоординованим процесом пересування документів від однієї відповідальної особи до іншої згідно розробленого та затвердженого в організації графіка документообігу [35, с. 264].

У загальному вигляді схему організації документообороту можна узагальнити у вигляді рис. 2.

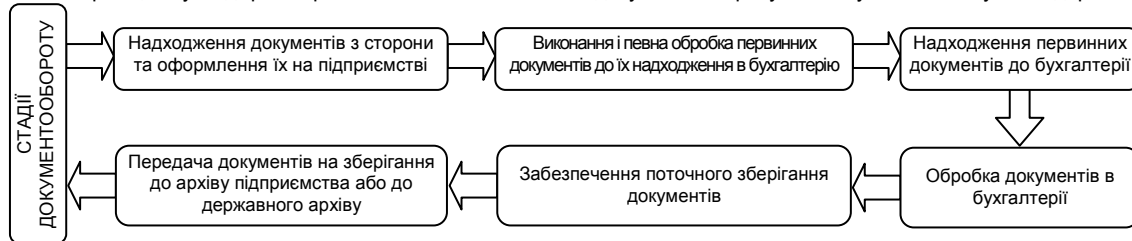

Рис. 2. Організація документообороту на підприємстві [30, с. 166]

Також необхідним є складання графіка документообороту, який оформлюється у виді схеми чи переліку робіт зі створення, перевірки й обробки документів, що виконуються кожним підрозділом підприємства.

Роботу щодо складання графіка документообігу організовує головний бухгалтер. Контроль за його дотриманням виконавцями на підприємстві здійснює також головний бухгалтер. Графік документообігу затверджується наказом керівника підприємства. Відповідальність за дотримання графіка документообігу, а також відповідальність за своєчасне і доброякісне створення документів, своєчасну передачу їх для відображення в бухгалтерському обліку і звітності, за вірогідність даних, що містяться в документах, несуть особи, що склали і підписали відповідні документи.

Ще одним важливим елементом технічної частини облікової політики підприємства є розробка Робочого плану рахунків, який містить всі необхідні розрізи аналітики для забезпечення потреб внутрішніх користувачів облікової інформації.

Підприємство може самостійно розробляти додаткові субрахунки та аналітичні рахунки, виходячи зі специфіки діяльності, конкретних потреб, завдань управління і контролю. Відповідно, організація аналітичного обліку витрат, доходів і фінансових результатів здійснюється за кожним їх видом у розрізі рахунків.

Зокрема, Ю.А. Верига, М.О. Виноградова, Т.В. Гладких надають класифікацію тільки витрат відповідно до видів діяльності підприємства, а саме: витрати операційної, фінансової та інвестиційної діяльності [1, с. 333]. З цього приводу Б.С. Кругляк, Л.М. Янчева пишуть: "... витрати і доходи доцільно

класифікувати в залежності від тих обставин, де вони формуються, а саме – на рівні операційної, фінансової та інвестиційної діяльності" [2, с. 512]. Повністю погоджуємося з думкою П.Й. Атамас, який класифікує доходи за видами діяльності та з автономним підходом до обліку інших доходів від звичайної діяльності [3, с. 573].

Бутинець Ф.Ф. наголошує, що аналітичний облік адміністративних витрат та витрат на збут організовується за статтями витрат та за економічними елементами. Організація аналітичного обліку адміністративних витрат та витрат на збут за економічними елементами передбачає розподіл витрат за такими розрізами: матеріальні витрати, витрати на оплату праці, відрахування на соціальні заходи, амортизаційні відрахування та інші витрати [8, с. 385].

Розрізи аналітичного обліку інших операційних доходів (витрат), доходів (витрат) від фінансової та інвестиційної діяльності визначаються залежно від видів доходів (витрат).

Робочий план рахунків повинен гарантувати таку організацію обліку доходів, витрат та фінансових результатів, щоб дані рахунків можна було використовувати як у фінансовому, так і в управлінському обліку. Для цього, на наш погляд, у Робочому плані необхідно чітко розмежувати витрати, доходи та фінансові результати за видами діяльності, що здійснюються на підприємствах торгівлі.

Зокрема, оскільки вартість реалізованих товарів відображається по кредиту рахунку 702 "Дохід від реалізації товарів" з відповідним списанням її собівартості в дебет рахунку 902 "Собівартість реалізованих товарів", то вважаємо, що до зазначених рахунків необхідно відкрити наступні аналітичні рахунки:

1-го порядку: (за формою торгівлі)	2-го порядку: (за товарними групами)	3-го порядку: (за каналами збуту)
– реалізація товарів в оптовій торгівлі;	– реалізація продовольчих товарів;	– через магазин;
– реалізація товарів в роздрібній торгівлі;	– реалізація непродовольчих товарів;	– з лотків на ринку;
		– через Інтернет;
		– інші канали збуту

Зазначені розрізи аналітичної інформації дозволять в оперативному порядку отримати інформацію про обсяг товарообороту за різними формами торгівлі, товарними групами та каналами збуту.

Крім того, аналітичний облік доходів від реалізації необхідно організувати за видами (групами) продукції, товарів, робіт, послуг, регіонами збуту, покупцями та іншими напрямками, зумовленими специфікою діяльності підприємства.

Також пропонуємо на субрахунку 704 "Вирахування з доходу" відображати не тільки надані покупцям грошові знижки та повернення товарів покупцями, але й найбільш суттєві для підприємств роздрібною торгівлі вирахування з доходу: 7041 "Знижки, надані покупцям в момент продажу"; 7042 "Знижки, надані покупцями після продажу товарів"; 7043 "Зобов'язання з ПДВ"; 7044 "Повернення товарів покупцями".

Застосування окремих субрахунків для відображення сум, що зменшують дохід підприємства, допоможе підвищити аналітичність даних для визначення їх впливу на фінансові результати. Зокрема, виділення окремих субрахунків для накопичення інформації щодо наданих знижок забезпечить керівників інформацією про загальний обсяг наданих покупцям знижок та дозволить без додаткових вибірок мати дані для аналізу ефективності маркетингової та цінової політики підприємства.

Виділення окремого субрахунку для обліку доходу, що припадає на вартість поверненого товару допоможе продавцю скоригувати дохід за товарами, які були реалізовані, а потім повернуті. Крім того, порядок відображення в обліку повернення покупцем товару залежить від того, чи товар повернений у звітному періоді, в якому відбулася його реалізація, чи в наступному періоді. Це необхідно для того, щоб

правильно визначити його собівартість, а також суму торгової надбавки і ТЗВ, що припадають на вартість поверненого товару.

Аналітичний облік фінансових результатів ведеться за їх характером, видами продукції, товарів, робіт, послуг та іншими напрямками, визначеними підприємством. Зокрема, при наявності оптової і роздрібною торгівлі, а також здійснення діяльності у сфері громадського харчування доцільно розподілити бухгалтерський облік товарів та фінансові результати підприємства за кожним видом діяльності, а також і в розрізі кожної окремої господарської одиниці.

Правильно організований робочий план рахунків значно полегшує складання фінансової звітності, бюджетування та обліку. Хоча більшість підприємств торгівлі розробляють для себе робочий План рахунків, але тільки деякі з них враховують при цьому всі можливі напрями його використання.

Для вирішення проблем в організації обліку торговельних підприємств доцільно використовувати відповідні програмні продукти, що дозволяють бухгалтерії підприємства максимально автоматизувати процес обліку товарів, як на складах оптових підрозділів, так і в мережі роздрібною торгівлі. Якщо автоматизація складського обліку оптової торгівлі буде базуватися на обробці первинної документації, то автоматизація обліку в роздрібною торгівлі може використовувати дані з касових апаратів, що повинні використовуватись підприємствами.

Сучасні програмні продукти дозволяють автоматичне заповнення вбудованих до них облікових реєстрів й форм фінансової звітності, що значно економить витрати праці та часу та дозволяє оперативно реагувати на виникнення помилок, виправлення яких, наприклад, в початкових даних, призводить до автоматичного перерахунку та виправлення на всіх подальших етапах узагальнення та переробки інформації.

Крім того, завдяки можливостям комп'ютерних технологій укладачі звітності можуть надсилати звітні форми в електронному вигляді до уповноважених державою або керівництвом фірми органів за допомогою комунікаційних каналів зв'язку. Відповідно, факт використання торговельними підприємствами програмного забезпечення, за допомогою якого можливо здійснювати електронне звітування, та його найменування повинні бути зафіксовані в наказі про облікову політику.

Також слід зауважити, що встановлення тих чи інших елементів облікової політики, у тому числі розрізів аналітичного обліку, насамперед необхідно здійснювати з урахуванням вимог до складання звітності (як внутрішньої, так і зовнішньої) та переліку її показників, що дозволить уникнути витрачання зайвого часу на проведення додаткових вибірок з первинних документів для розрахунку даних звітності та забезпечить оперативну підготовку звітності, у тому числі про фінансові результати.

Також в обліковій політиці підприємства повинні бути регламентовані питання щодо організації порядку складання та подання звітності. Зокрема, бухгалтер насамперед повинен чітко визначити перелік звітних форм, які надаються зовнішнім користувачам, та терміни їх подання. Крім того, для дотримання термінів надання звітності та правильного визначення її показників необхідно розробити і затвердити в Наказі про облікову політику форму графіку передачі даних, необхідних для формування звітних показників, а також графік надання звітності зовнішнім користувачам.

Таким чином, облікова політика має бути спрямована на посилення ефективності системи бухгалтерського обліку цілому та зокрема звітності про фінансові результати, яка виступає інформаційною базою для прийняття управлінських рішень, що забезпечить ефективність функціонування всіх видів діяльності, здійснюваних суб'єктом господарювання.

Висновки та перспективи подальших досліджень. З огляду на неврегульованість на практиці облікової політики щодо фінансових результатів діяльності, запропоновано в Наказі про облікову політику виділити методичний та технічний блок щодо даних об'єктів, що забезпечить оперативне формування достовірної звітності про фінансові результати. Крім того, визначено, що методична частина облікової політики включає дві групи факторів впливу на фінансові результати діяльності підприємств: елементи облікової політики, які безпосередньо впливають на формування фінансових результатів, та елементи облікової політики, які впливають на доходи і витрати, що формують фінансові результати. Зокрема, безпосередньо на величину фінансових результатів впливають такі фактори, як момент визнання доходів і витрат; величина, номенклатура і склад статей доходів і витрат; поділ їх за звітними періодами; порядок віднесення на фінансові результати для визначення бази оподаткування.

Удосконалені організаційні засади облікового відображення формування інформації про фінансові результати шляхом розвитку методичної та технічної складових організації бухгалтерського обліку на торговельних підприємствах сприяють побудові єдиних процедур розрахунку фінансових результатів на запит користувачів.

Список використаних літературних джерел:

1. *Алборов Р.А.* Выбор учетной политики предприятия. Принципы и практические рекомендации / Р.А. Алборов. – М.: АО «ДИС», 1995. – 80 с.
2. *Андросов А.М.* Бухгалтерский учет: учеб. пособие / А.М. Андросов, Е.В. Викулова. – М.: Андросов, 2000. – 1024 с.
3. *Атамас П.Й.* Бухгалтерський облік у галузях економіки: [навчальний посібник] / П.Й. Атамас. – К.: Центр навчальної літератури, 2008. – 392 с.
4. *Барановська Т.В.* Використання облікової політики при здійсненні внутрішнього контролю / Т.В. Барановська // Вісник Технологічного університету Поділля. Частина 2, Том 1. Економічні науки. – 2003. – № 5. – С. 92.
5. *Безруких П.С.* Бухгалтерский учет: [учебник] / П.С. Безруких; под. ред. П.С. Безруких. – М.: Высшая школа, 1999. – 563 с.
6. *Белоусова І.А.* Облікова політика в управлінському обліку / І.А. Белоусова // Вісник Житомирського державного технологічного університету. – 2003. – № 3 (25). – С. 27-30.
7. *Білуха М.Т.* Курс аудиту / М.Т. Білуха. – К.: Вища школа. – Знання, 1998. – 574 с.
8. *Бутинець Ф.Ф.* Організація бухгалтерського обліку: підручник [для студентів спеціальності 7.050106 "Облік і аудит" вищих навчальних закладів] / Ф.Ф. Бутинець, О.П. Войналович, І.Л. Томашевська; за ред. д.е.н., проф. Ф.Ф. Бутинця. – [4-е вид., доп. і перероб.]. – Житомир: ПП "Рута", 2006. – 528 с.
9. *Бутинець Ф.Ф.* Теорія бухгалтерського обліку. Підручник для студентів вузів спеціальності 7.050106 "Облік і аудит" / Ф.Ф. Бутинець – 2-е вид., доп. і перероб. – Житомир: ЖДТУ, 2000. – 640 с.
10. *Бухгалтерский учет* / [Балдинова А.И., Деметей Т.Н., Завидова Е.И. и др.]; под общ. ред. И.Е. Тишкова. – [5-е изд., перераб. и доп.]. – Мн.: Выш.шк., 2001. – 685 с.
11. *Бухгалтерський словник* [за ред. проф. Ф.Ф. Бутинця]. – Житомир: ПП "Рута", 2001. – 224 с.
12. *Бычкова С.М.* Бухгалтерское дело: [учеб. пособие] / С.М. Бычкова, Н.Н. Макарова. – М.: Эксмо, 2008. – 336 с.
13. *Верига Ю.А.* Еккаунтинг ефективності вкладення капіталу в торговельну сферу: [монографія] / Ю.А. Верига, С.М. Деньга. – Полтава: ПУСКУ, 2002. – Частина 1. Теоретичні аспекти системи еккаунтингу. – 355 с.
14. *Восходова И.Н.* Анализ действующих приказов по учетной политике / И.Н. Восходова, Н.А. Соловьева // Бухгалтерський учет. – 1998. – № 10. – С. 95-96
15. *Голов С.Ф.* Бухгалтерський облік в Україні: аналіз стану та перспективи розвитку:

- [монографія] / С.Ф. Голов. – К.: Центр учбової літератури, 2007. – 522 с. 16. *Гончаренко І.М.* Облікова політика в агро формуваннях [Електронний ресурс.] / І.М. Гончаренко – Режим доступу: http://www.nbu.gov.ua/portal/Soc_Gum/Vcndtu/2009_35/20.htm. 17. *Ефремова А.А.* Учетная политика предприятия: содержание и формирование / А.А. Ефремова – М.: Книжный мир, 2000. – 478 с. 18. *Житний П.* Проблеми формування облікової політики та шляхи їх вирішення / П. Житний // Бухгалтерський облік і аудит. – 2005. – № 3. – С. 19-22. 19. Закон України “Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні” від 16.07.1999 р. № 996-XIV зі змінами та доповненнями [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=996-14> 20. *Кужельний М.В.* Теорія бухгалтерського обліку: [підручник] / М.В. Кужельний, В.Г. Лінник. – К.: КНЕУ, 2001. – 334 с. 21. *Кутер М.И.* Теория бухгалтерского учета / М.И. Кутер; под. ред. М.И. Кутера. – М.: Финансы и статистика, 2002. – 640 с. 22. *Лебедзевич Я.В.* Вплив облікової політики підприємства на доходи і результати діяльності / Я.В. Лебедзевич // Вісник Житомирського інженерно-технологічного інституту. Економічні науки. – Житомир: ЖІТІ, 2001. – № 15.– С. 155-161. 23. Лист Міністерства фінансів України “Про облікову політику” від 21.12.2005 № 31-34000-10-5/27793 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.nau.ua/doc/?uid=1023.2132.0> 24. *Нестерова Е.А.* Учетная политика – 2003: бухгалтерская и налоговая: Организационный, методический и технический аспекты / Е.А. Нестерова, Н.М. Балакирева, И.Э. Гущина; Под ред. Е.А. Нестеровой. – М.: ИД ФБК-ПРЕСС, 2003. – 232 с. 25. *Николаева С.А.* Учетная политика предприятия / С.А. Николаева. – М.: ИНФРА-М, 1995. – 176 с. 26. *Олійник О.В.* Формування облікової політики щодо витрат підприємства / О.В. Олійник // Технічний прогрес та ефективність виробництва: Збірка наукових праць // Вісник Національного технічного університету “Харківський політехнічний інститут”. – 2001. – Випуск 24. – 280 с. 27. Організація бухгалтерського обліку: [Навчальний посібник] / За редакцією В.С. Леня. – К.: Центр навчальної літератури, 2006. – 696 с. 28. *Островерха Р.Е.* Організація обліку: [навчально-методичний посібник] / Р.Е. Островерха. – Ірпінь: Національний університет ДПС України, 2008 – 318 с. 29. *Петрук О.М.* Облікова політика підприємства як елемент регламентації бухгалтерського обліку [Електронний ресурс] / О.М. Петрук // Магістеріум. – 2004. – № 4. – С. 15-17. – Режим доступу: http://www.nbu.gov.ua/portal/Soc_Gum/Magisterium/Economy/2004_. 30. *Пилипенко А.А.* Організація обліку контролю: [підручник] / А.А. Пилипенко, В.І. Отенко. – Харків: Вид. ХНЕУ, 2005. – 350 с. 31. *Свірко С.В.* Організація бухгалтерського обліку в бюджетних установах: [навч. посібник] / С.В. Свірко. – К.: КНЕУ, 2003. – 380 с. 32. *Сльозко Т.М.* Організація обліку: [навч. пос.] / Т.М. Сльозко. – К.: Центр навчальної літератури, 2008. – 224 с. 33. *Соколов Я.В.* Основы теории бухгалтерского учета / Я.В. Соколов – М.: Финансы и статистика, 2000. – 496 с. 34. *Чацкіс Ю.* Організація бухгалтерського обліку: [Навч. посіб.] / [Чацкіс Ю., Гейер Е.С., Наумчук О.А., Власова І.О.]. – К.: Центр учбової літератури, 2011. – 564 с. 35. *Ягмур К.А.* Наукове обґрунтування структури і змісту облікової політики щодо витрат на виробництво будівельної продукції / К.А. Ягмур // Вісник ДонНУЕТ. – 2009. – № 3 (43). – С. 258-267.
- ІВАНЕНКО Валентина Олександрівна – кандидат економічних наук, доцент Житомирського державного технологічного університету.
- Наукові інтереси:
– обліково-аналітичне забезпечення складання статистичної звітності;
– проблемні питання економічного аналізу і статистики.
- МЕЙШ Алла Василівна – викладач кафедри економічної теорії Хмельницького національного університету.
- Стаття надійшла до редакції: 28.02.2013 р.